Politik och kungamakt
under vikingatid och tidig medeltid

Lär mer om din historia och
om det nordiska kulturarvet

Ett besök i Fotevikens Vikingastad är en resa 900 år tillbaka i tiden. Besökaren möter ett helt annat samhälle jämfört med dagens. För att berätta och informera mer om denna tid för så länge sedan har detta häfte sett dagens ljus.

Fotevikens Museum är ett arkeologiskt friluftsmuseum. Som sådant bedriver museet också forskning kring just den historiska epok som möter dig i Vikingastaden. Denna forskning ligger givetvis till grund även för denna mera populärvetenskapliga trycksak.

Detta häfte berättar om de historiska händelser som ledde fram till slaget vid Foteviken år 1134. Kungars kamp var orsaken till detta stora slag. Häftet skildrar därför också de äldsta kända kungarnas historia i Danmark.

Häftet är ett av tre som beskriver historien kring den tid som återskapats i Fotevikens Vikingastad. Övriga häften berättar om rättsväsen och religion samt om marknader, stadsliv och handel.

Fotevikens Museum

Då kom kung Niels och hans son över oss med stort vapendån!

När man i klosterannalerna skrev det Herrans år 1134 den 4 juni vaknade innevånarna i staden Foteviken till ljudet av hornstötar och trummor. Under natten hade den danske kungen Niels stora flotta tagit sig över Eyrasundet och otaliga skepp landade strax söder om vår strand. Från stadsvallen såg vi tungt beväpnade krigare vada i land och formera sig i en skrämmande mängd.

Vår nyvalde skånske kung Erik Emune, son till Danmarks gamle kung och bror till den mördade prinsen Knut Lavard, gick tappert mot inkräktarna. Hans här var icke alls så stor som den som hans farbror Niels och dennes son prins Magnus hade landsatt men Gud var med oss. Ärkebiskop Ascer av Lund mötte upp med sin hird och i hans följe sågs också många beväpnade präster och, icke att förglömma, fyrahundra inköpta tyska ryttare.

Där sågs våra skåningar rycka fram med stort mod och under många banér, fältdukar och märken. Allmogen, lantstormännen och kungens egen hird var ståtliga att skåda. Mot en sådan hop kämpar fiender förgäves. Ryttarna spred total förvirring. Fienden, trötta efter det långa vadandet i den långgrunda stranden, greps av panik. Den fege kung Niels var snabbt tillbaka på sitt skepp. Fem biskopar i hans följe stupade dock där i vattnet. Där sågs prins Magnus ensam fortsätta kampen, omgiven av sin egen hird.

Då ryckte David, vår skånske kungs systerson, fram med de tyska ryttarna och skingrade hirden. Prins Magnus blev ensam kvar och fälldes till marken. När David stod över Magnus sade han:

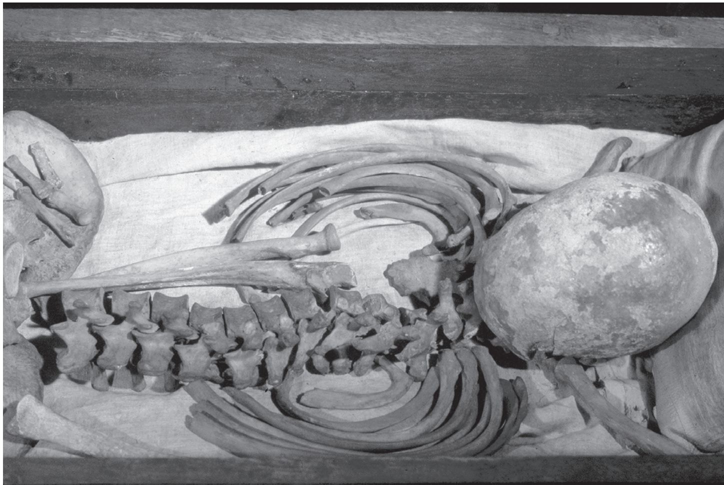
”O blodsbefläckade bandit och trolösa mördare av släkting, som omhuldade min mördade morbror, din farbrors son såsom Judas trolöst utlämnade Herren. Nu pressar vi dessa missgärningar ur dig, nu kommer Herren Gud att döma och straffa dig! Idag säger jag att du skall mottaga det du förtjänar och få ditt samvetslösa, brottsliga huvud avhugget tillsammans med dina händer, så att folk ett helt århundrade skall tala om grovheten av ditt brott!”

Så dog då prins Magnus här på stranden i åsyn av stadens befolkning som flockats på stadsvallen.

Med Guds hjälp hade vi segern vid Foteviken och vår kung Erik Emune blev härskare över hela Danmark!

Bakgrunden: Vad hände i Danmark i början av 1100-talet?

Kung Knut blev ihjälslagen av en bondehär när han år 1086 sökte tillflykt i S:t Albani träkyrka i Odense på Fyn. Han blev år 1101 förklarad som helgon och blev då Danmarks stora skyddshelgon. Helgonutnämningen var viktig för den danska kungamakten. Norge hade nämligen vid denna tid redan helgonet Olof den helige som stupat år 1030. Till hans grav i Nidaros, nuvarande Trondheim, vallfärdade varje år tusentals pilgrimer. Sverige skulle år 1164 få rikshelgonet Erik den helige, en kungason som slogs ihjäl i porten till en kyrka i nuvarande Uppsala.

Skåne i början av 1100-talet var Danmarks kornbod. Kung Erik med tillnamnet Ejegod – den alltid gode – hade regerat sedan året 1095. Det hade varit en lycklig tid för landet. Han var år 1103 en man på ca 46 år, gift med Bodil, dotter till den norske jarlen Thrugot Fagerskinn. Det var en gudfruktig man som i Lund detta år tog farväl av biskop Ascer. Fem år tidigare hade han rest den långa vägen ner genom Europa till Italien för att personligen möta påven. I Bari mötte han Urban II och fick löfte om att hans bror kung Knut, mördad i Odense kyrka av ilskna bönder sjutton år tidigare, skulle få bli helgon. Påven lovade också att Norden skulle avstyckas från det tyska Hamburg – Bremens ärkestift och bilda eget stift med Lund som kyrkligt centra.

År 1101 uppfyllde påven ett av sina löften. Den forna kung Knut blev inskriven i den heliga boken och utsedd till danskt rikshelgon – ett viktigt steg för att Danmark skulle få bli ärkestift för Norden. Ett bevis på att man var ett gudfruktigt rike som löd under den kristna överhögheten i Rom och att man helt hade förkastat sin hednadyrkan. Men också att man var Nordens kulturella centrum. Och nu, året 1103,

Kryptan i Lunds domkyrka är den äldsta delen av den nuvarande kyrkan. Den kan vara påbörjad redan på 1080-talet. Direkt väster om kryptan har legat en större stenkyrka som började byggas före mitten av 1000-talet. Denna kyrka revs när den nuvarande domen uppfördes.

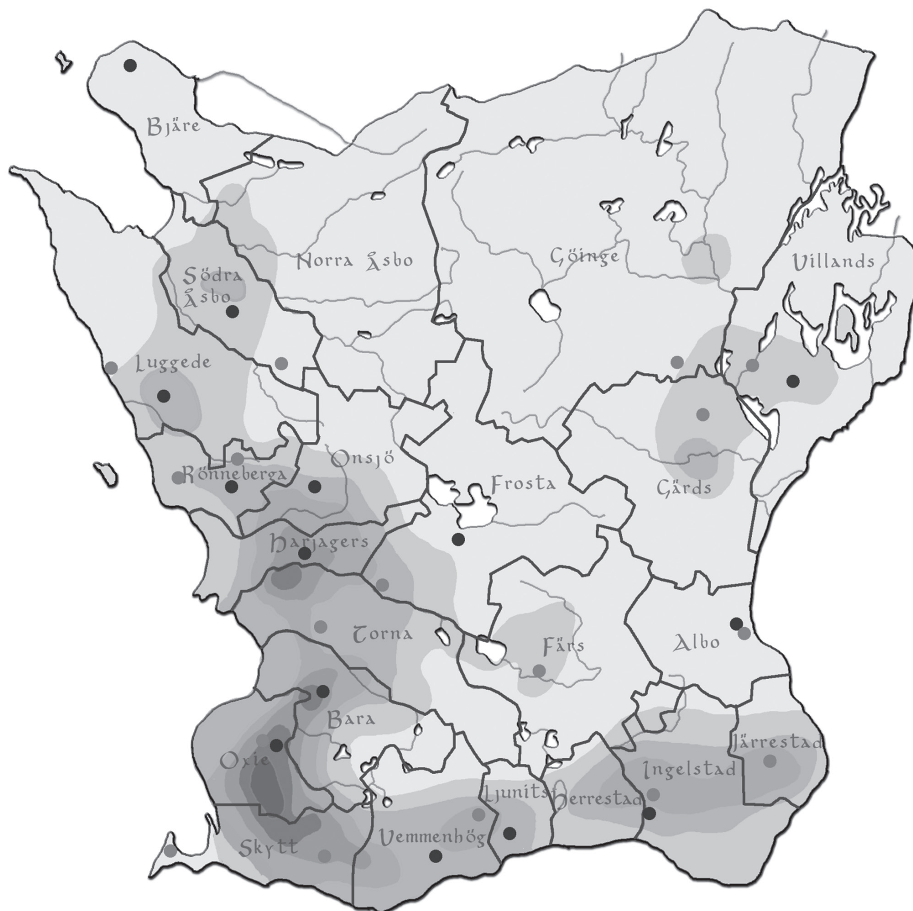
tryckte kung Erik biskop Ascers hand i Lund och lämnade därefter Danmark. Han och hustrun Bodil skulle som pilgrimer bege sig till den heliga graven i Jerusalem för att året efter vara hemma och delta i ceremonin när Ascer invigdes till Nordens första ärkebiskop.

Men … man kom aldrig hem igen! Den 10 juli dog Erik i feber i Paphos på Cypern. Bodil tog sig till den heliga staden men dog på Oljeberget och fick sin grav i Josafats dal. Det blev i stället Eriks bror Niels som fick närvara när påvens utsände kardinal Alberich år 1104 i Lund gav Ascer palliet, ärkebiskopens värdighetstecken i form av ett brett tyghalsband med invigda vävda kors, gjord av ullen från speciellt invigda får. Ascer var nu ärkebiskop över hela Norden. Skåne hade blivit det nordliga Europas kulturella centra.

Lund skulle nu bli en värdig kyrklig metropol för Norden. Staden hade vid denna tidpunkt redan ett stort antal träkyrkor, de flesta uppförda vid mitten av 1000-talet. Någon eller några kyrkor var dock byggda redan vid kung Harald Blåtands grundande av staden, vilket skett före året 986. En biskop vid namn Henrik, som dött år 1066, hade varit en vedervärdig sälle. Han hade – som samtiden berättar – frossat så i

Jätten Finn i Lunds domkyrkas krypta är från 1000-talet. Den har troligtvis stått på annan plats före kryptans tillkomst.

Den medeltida kyrkotätheten i Skåne. Ju mörkare områden destu fler sockenkyrkor. Kartan ger därför också en bild över befolkningsfördelningen i landskapet. Punkterna markerar tingsplatser och kungsgårdar.

Stenskogen direkt sydväst om Höör mitt i Skåne var den plats där man under den tidiga medeltiden bröt sten till mängder av skånska kyrkor. I senare tid övergick arbetet på platsen till att tillverka kvarnstenar.

mat och dryck att han dött i sina egna spyor. Biskop Egino från Dalby hade fått ta över. Egino har med stor sannolikhet genast gått igång med att bygga den första stenkyrkan i Lund. Varför skulle han inte ha gjort det – han hade ju på 1060-talet lagt grunden till en stenkyrka i Dalby.

Men så skrev man då det Herrens år 1104 – nu gällde det att i Lund skapa Nordens mäktigaste och stoltaste stenkyrka, värdig det nya ärkestiftet. Arbetet hade troligtvis börjat redan på 1080-talet men nu fick domkyrkobygget ny fart. Ascer inkallade en mängd hantverkare från övriga Europa. Antagligen hade redan Erik Ejegod på sin ödesdigra pilgrimsresa anställt skickliga stenhantverkare från Apulien, Lombardiet och från de tyska kejsarkatedralerna längs Rhen, dvs. Mainz och Speyer. Arkitekt blev den, förutom till själva namnet, i dag okände Donatus och som stenmästare arbetade en man vid namn Regnerus.

Tänk vilken organisation som nu byggdes upp, ett projekt som, med dåtida mått mätt, var ofattbart stort. Sten skulle hämtas långväga ifrån ut till den leriga Lundaslätten. Det blev i områdena kring Höör mitt i Skåne som den stora stenbrytningen startade. Stenskogen söder om Höör ruvar fortfarande på dessa dagbrotts hemligheter. Här har spräckts berg för handkraft … här har oformliga stenblock fått en grov tillhuggning till kvaderblock. På usla vägar, troligtvis på slädar under vintertid, har de tunga kvaderblocken förts till Lund. Här har stenhammarna och huggmejslarna ljudit; här har konstnärer i mängd arbetat med att forma en av Nordens rikaste bildskatter i sten. Symboliska bilder som skulle berätta om kyrkobygget som det himmelska Jerusalem, uppbyggt av profeters och Jesu förkunnelse, om kyrkan som vaktas mot ondskan av lejon och keruber med sina kroppar täckta av änglavingar. En mängd hantverkare, kalkslagare, hantlangare, grovarbetare, smeder, timmermän, lycksökare och jag vet inte vad. Man har uppskattat byggnadsarbetarna till ett sextiotal men beräkningarna har gjorts av akademiker som aldrig varit på ett bygge. De måste ha varit betydligt fler.

År 1123 stod kryptan i Lunds blivande domkyrka färdig. Nu skulle huvudaltaret i kryptan invigas under ståtliga, ja för att inte säga överdådiga, former. Ascer vigde altaret både till Johannes döparen och alla profeternas och patriarkernas ära. En stor samling kostsamma reliker hade samlats ihop. Hur märkligt det än låter fanns här delar av Jesus träkors, av gravstenen framför hans klippgrav, av en liten del av hans födelsekrubba och av nattvardsbordet. Så var då äntligen kryptan invigd. Det skulle dröja nästan tjugo år innan huvudaltaret i den stora kyrkan ovanför kryptan kunde invigas. Då var Ascer död sedan länge.

Stenkyrkor började nu uppföras runt omkring i Skåne. De gamla sockenkyrkorna, mer än trehundra till antalet, var från början uppförda av trä, nu ersattes de av sten. Man har beräknat att minst 1/3 av dessa kyrkor fick sin sten från Höörtrakten.

Vid Foteviken fanns vid den tiden en träkyrka i både Stora Hammar och i Lilla Hammar, bara några kilometer från vår tids Vikingastad. Lilla Hammars kyrka ersattes på 1200-talet av en tegelkyrka men denna revs redan på 1580-talet. Stora Hammars gamla kyrka står däremot kvar än i dag. Årsringsdateringar av takstolen visar att kyrkan byggdes under 1150-talet. Den anonyme Oxiemästaren har uppfört kyrkan. Han var elev till Mårten Stenmästare som arbetade i domkyrkan i Lund.

Orostider skulle komma över Skåne. Efter Erik Ejegods död på sin pilgrimsresa blev hans bror Niels kung. Niels hade en son Magnus som var rädd att Eriks son Knut Lavard skulle ta kronan från honom när väl hans far Niels dog. Magnus beslöt därför att mörda sin kusin i ett bakhåll.

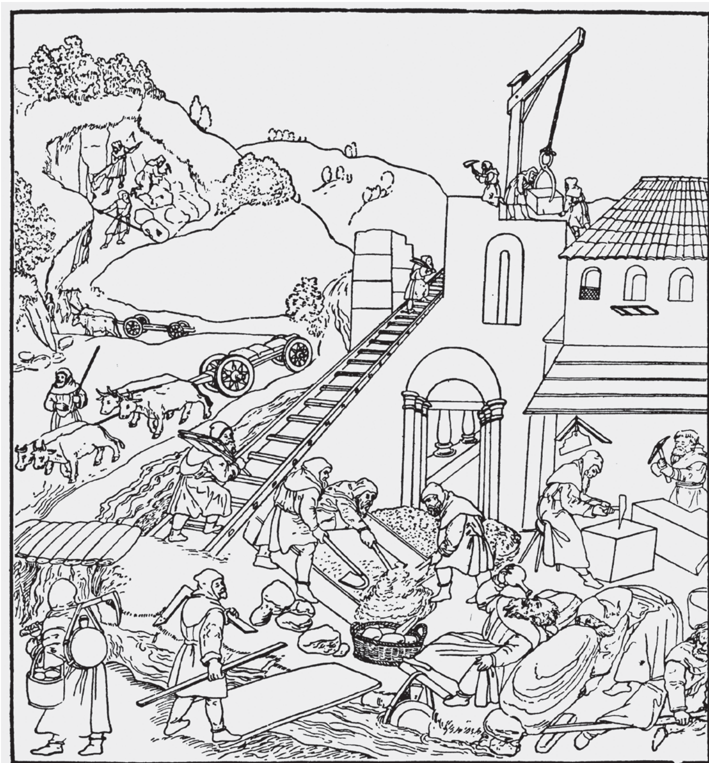
Den 7 januari 1131 stämde prins Magnus möte med sin kusin i en skog utanför Roskilde. En dåtida krönika berättar:

”I det samma ville den heliga man Knut resa sig men skamligt drog förrädaren (Magnus) honom bakåt med kapphättan och med sitt dragna svärd klöv han Knuts huvud från det vänstra örat till det högra ögat och fick med sitt ogudliga hugg offrets hjärna att rinna ut. Nu sprang Henrik fram och körde sitt spjut genom den oskyldiga kroppen. Därefter stack de övriga medverkande i denna förbrytelse deras spjut i bröstet på hertigen.”

Knut Lavards yngre bror Erik Emune blev inte glad när han fick reda på att de gjort köttfärs av brodern – uppenbart välhackat kött skulle man våga tillägga efter den samtida berättelsen att döma. Erik grep nu till vapen och fick skåningarna med sig, även ärkebiskop Ascer i Lund. Den tyske ärkebiskopen i Bremen hade nämligen krävt av den tyske kejsaren att Norden åter skulle läggas under Bremen. För att vinna – eller snarare köpa – kejsarens gunst, godkände kung Niels detta. Påsken 1134 var Niels son Magnus, mördaren, hos tyske kejsaren i Halberstadt ca fyrtio mil ner i Tyskland. Magnus trädde fram och hyllade kejsaren som sin herre och i gengäld mottog han ur kejsarens hand Danmarks krona. Med kronan på huvudet och draget svärd gick han sedan före kejsaren i den högtidliga processionen. Han hade nu sålt sitt land och sin ärkebiskop i Lund för egen vinnings skull.

Stora Hammars medeltida kyrka uppfördes av den anonyme Oxiemästaren på 1150-talet. Han står bakom uppförandet av flera av Söderslätts medeltidskyrkor.

Stenkyrkobyggande under medeltiden. Detta gamla stick återger ett flertal arbetsmoment under själva byggprocessen.

Denna medeltida kalkmålning återger ett krigsskepp, kanske liknande de som användes vid attacken mot Halör marknad sommaren 1134.

Erik Emune motsatte sig däremot på det bestämdaste vänskapen med kejsaren. För ärkebiskop Ascer var därför valet lätt. Om han inte anslöt sig till upprorsmannen Erik Emune blev han avsatt som ärkebiskop - och han hade inte några fallskärmsavtal att ta till.

Det är nu som det stora slaget vid Foteviken står. Den 4 juni 1134 landsteg kung Niels och hans son Magnus antagligen just på eller strax invid den strandremsa där Vikingastaden nu ligger. Detta strandparti var nämligen det enda som saknade de för krigsskeppen förrädiska undervattensstenarna. Det låg också direkt intill eller mycket nära det stora marknadsområdet där Halör sommarmarknad av hävd alltid hölls. Erik anföll med ca 400 inhyrda tyska ryttare. Detta är en av de första gångerna som rytteri i stor skala användes i Norden. Bakom ryttarna kom det skånska fotfolket. Det blev en enorm massaker. Kung Niels flydde i ett skepp men Magnus stupade tillsammans med hela sin hird – livvakt. Dessutom stupade fem biskopar. Traditionen berättar att Magnus ligger begravd i den gamla bronsåldershögen invid köpcentret Toppen vid den första vägrondellen invid Vikingastaden. Detta tror vi egentligen inte på. Han var kristen och bör ha begravts i kristen jord på en kyrkogård, antingen i Lilla Hammar eller i Stora Hammar.

Genom segern här ute på strandmarkerna den 4 juni 1134 säkrade Erik Emune och ärkebiskop Ascer Lund och Skåne som Nordens kyrkliga centrum. Kung Niels blev bara några månader efter slaget mördad i Slesvig och Erik Emune blev ensam kung över hela Danmark.

Hur gick det då till när Erik Ejegods bror Knut blev mördad i Odense kyrka året 1086? Knut var en grym tyrann och hård mot bönderna. Till slut fick folket nog och jagade in honom i S:t Albani träkyrka i Odense. Skribenten var en av de få som gillade kung Knut:

”Då den härliga kungen vände bröst och åsyn mot altaret, slungade en ur de ogudligas skara ett spjut in genom fönstret, genomborrade hans sida och blötte det heliga huset med blod. Men trots att han var sårad till döden glömde han inte Kristus, utan omfamnade sin broder Benedikt, vilken som hans kampbroder stod vid hans sida, medtagen av många sår och gav honom fredskyss. Med armarna utsträckta som ett kors la han sig sedan ner på golvet framför det heliga altaret, medan blodströmmen välde ut ur såret i sidan.”

Kungshögen vid Höllviken sägs enligt legenden rymma den stupade prinsen Magnus kropp. Högen är dock från bronsåldern, ca 1200 f.Kr. Detta kunde riksantikvarien Oscar Montelius konstatera då han grävde ut högen på 1890-talet. Prins Magnus har givitvis, eftersom han var kristen, begravts i en kyrka, kanske i kyrkan i Lilla Hammar eller i Stora Hammar.

Karta över området kring Foteviken och Höllviken.
1: Medeltida ringvall vid Eskilstorp.
2: Järnåldersgravfält vid Lilla Hammars näs.
3: Trolig vikingatida hamnbassäng.
4: Platsen för en tidigmedeltida kungsgård.
5: Vikingatida båtgrav.
6: Kungshögen från bronsåldern.
7: Sneckebjer som antyder en vikingatida varvsplats.

Det händer att kungen över vikingariket Foteviken talar norska!

”Det är klart att vi måste ha en kung! Hur skulle det annars se ut?”

Detta tvära påstående och denna fråga kommer snabbt från lagman Sven, en av Vikingastadens innevånare, därtill huvudman för lagmansätten, den ätt som tillsammans med kungaätten anses för att forma rikets främste arvingar.

”Vad vore ett kungarike utan en kung? Den mannen kan berätta mycket om sina resor men också om alla de städer han besökt. Det händer att han i goda vänners lag - när timmen är sen, ölet flödar och buken fylld med mat - öppnar sina minnens stora gömmor och sin mun.”

Nej, vikingariket sydväst om svearnas välde styrs av en stark hand men också av kloka män och kvinnor. Dessa har inget emot av att ledas av en till åren kommen man med stort skägg och behaglig kroppsform som utgör en välbehövlig motvikt mot rikets något skinntorre lagman.

Kung Björn är son till en norsk storman som med sin familj slog sig ner i grannlandet. I spetsen för en liten härskara av män och kvinnor landsteg vår kung en morgon på halvön här vid Foteviken. Med sig hade han endast några usla tält. Med list skapade han vänner bland landets mäktigaste herreätter och snart vann han mer och mer mark. En dag uppsökte han kungen i grannlandet. Följet hans var vackert att skåda, män som inte väjde för någon fara, oavsett om det var vapenmetall, det skrivna ordet eller munhuggeri. Kung Björn lade sitt svärd på sin grannes bord och krävde frihet för sitt land. Tre voro männen som med präntat frihetsdokument red från det mötet.

Som alla kungar är Fotevikens härskare fåfäng, lång i orden och saknar luskam. Till skillnad från andra skånska regenter är han dock gift med en vacker och klok kvinna. Som dotter till en frankisk vinhandlareätt för hon sig på ett värdigt sätt. Hon kan också prygla och banna sin man vilket alltid ger upphov till stor gamman och lustighet i staden. Detta är behövligt ty en kungs framgång mäts också i hur mycket det tisslas och tasslas i stugorna och vid matborden.

Bakgrunden: Danmarks äldsta kungar

Det danska kungahuset är i dag världens äldsta monarki. Den nuvarande regenten Margareta II har direkta släktrelationer ner till den första kungen över Danmark, dvs. Harald Blåtand och hans far Gorm den gamle. Dessa två levde på 900-talet. Från mer eller mindre trovärdiga berättelser känner man dock flera ännu äldre regenter i Danmark än Gorm och Harald. Det är dock omöjligt att reda ut hur stora områden de regerade över och om det fanns flera kungar samtidigt inom det som vi i dag kallar Danmark och Sydsverige. Först med Harald Blåtand verkar dessa olika kungadömen ha blivit underkuvade och lagda under en enda regent.

Eftersom de äldsta skrivna källor som bevarats rör relationerna mellan tyskar och daner i gränslandet i södra Jylland finns namnet på en mängd danska kungar i detta område från 600-talet och framåt. Troligtvis var dessa endast regenter över det som i dag kallas Jylland. Folkslaget daner var nämligen redan på 600-talet uppdelade i olika grupper. I Beowulfkvädet från denna tid talas om västdaner, syddaner och östdaner. Var och en av dessa folkgrupper har säkert haft en eller flera kungar.

Utmed den dåvarande danska sydgränsen i nuvarande Nordtyskland vid Slesvig, uppfördes tvärs över Jylland i början av 700-talet en mäktig försvarsvall, Danevirke. Årsringsdateringar av påträffat trävirke visar att denna började byggas i början av 700-talet. Ett sådant byggnadsverk har fordrat tusentals människors arbete under lång tid. Endast en stark kungamakt har kunnat stå bakom detta. Irriterande nog vet vi inte vilken kung som gett order om uppförandet av denna försvarslinje. I öster slutar vallen vid resterna efter den berömda och mycket stora vikingastaden Hedeby. Det är ingen tvekan om att Hedeby har spelat en avgörande roll i det politiska spelet i vikingatidens Danmark. Staden låg på den tiden i danskarnas land men många hårda kamper stod under 800- och 900-talen om vem som skulle vara herrar på platsen. En viktig handelsrutt mellan västra Europa och Östersjön/Ryssland gick vid denna tid den korta landvägen över södra Jylland, där ju landet är smalast.

Tyvärr ger de bevarade skrivna källorna en mycket sned bild över maktstrukturen i det vikingatida Norden. Detta beror på att nordborna vid denna tid inte själva använde sig av gåspenna och pergamen för att dokumentera sin historia. Vi får helt förlita oss till utländska källor och då främst frankiska källor. Dessa berättar väldigt mycket om det danska område som låg dem närmast, nämligen Sydjylland, men i stort sätt intet om förhållandena i resten av Norden.

Frankernas mäktige härskare Karl den store kom till

Enligt en gammal legend stod den mäktiga drottning Thyra bakom byggandet av den stora försvarsvallen Danevike i Jylland på gränsen mot Tyskland. Detta har visat sig felaktigt. Vallen började byggas på 700-talet, tvåhundra år innan Thyras livstid.

Karl den store. Sentida byst i Aachen domkyrka, troligen tillverkad efter 1349. Aachen var kejsar Karls huvudpalats.

makten år 768 och tre år senare blev han ensam regent över frankerriket. År 772 började Karl utvidga sitt väldiga rike åt nordväst, in i sachsarnas land. Samma område är i dag tyska Sachsen, Westfalen, Hannover och Oldenburg söder om Lübeck. Inte mindre än arton fältslag kom att stå mellan franker och sachsare innan fred kunde uppnås. En av sachsarnas ledare, Widukind, tvingades år 777 att fly till danskarnas kung Sigfred. Även om danskarna inte direkt var involverade i krigshandlingarna blev det snart förhandlingar mellan kung Sigfred och Karl den store. Att den segerrike frankerhärskaren med sina stora styrkor inte attackerade Sigfred kan tyda på att danskarna har varit så starka att detta inte låtit sig göra. Karl den store verkar dock inte ha haft några höga tankar om sin granne i norr, vilket framgår av hans ord till en av sina fredsförhandlare ”om ej heller du vill träda fram för den uppblåste Sigfred som med gudalös stav nu styr ett förpestat rike”.

Ca år 800 härskade i Danmark kung Godefrid. År 804 samlade denne kung både flotta och armé vid staden Hedeby för att vara beredd om Karl den store skulle gå till anfall. Fredssamtal gjorde emellertid att faran kunde blåsas över. Året 808 attackerade emellertid Godefrid med sin flotta sina grannar i sydost, trängde in i deras land och ödelade också deras blomstrande handelsstad Reric. Denna stad har antagligen snabbt växt sig stor och blivit en konkurrent till danernas stad Hedeby. Godefrid bortförde Rerics handelsmän; troligen har de tvångsförflyttats till Hedeby.

År 810 mördades kung Godefrid av en av sina hirdmän. Brorsonen Hemming blev ny kung. Han dog visserligen redan två år senare men hann trots detta sluta fred med Karl den store. Det är under dessa fredsamtal som det vikingatida Skåne plötsligt stiger fram i historiens ljus. Visserligen blir det bara som en blixt från klar himmel och i form av ett namn, men ändå. Med i fredsförhandlingarna hade nämligen Hemming i sitt följe sin bror Hankwin och Angandeo, Osfrid med smeknamnet Turdimulo, Warstein, Suomi, Urm, Osfrid - Heiligens son, Osfrid från Schonen, Hebbi och Aowin.

Osfrid från Skåne! Inget mer, bara ett namn! Vem var denne Osfrid, vad hade han för rang? Eftersom han speciellt omtalas med sitt namn och varifrån han kom, kan man tolka det som att han varit härskare över just Skåne. Kanske antyder denna notis att Skåne vid denna tid inte varit en självklar del av Danmark men att befolkningen trots detta räknat sig som daner varför man stod på Hemmings sida i kampen? Eller var det så att man ingått i det territorium som kallades Danmark men inte räknade sig till danerna? Eller …? Som synes är frågetecknen många och tyvärr kommer de aldrig att rätas ut.

Vi vet alltså inte över hur stora områden som dåtidens omtalade danska kungar regerade över. Året 826 stiger en av dessa fram i ljuset på ett mycket detaljerat sätt. Av en ödets nyck har det bevarats en omfattande dikt som berättar hur det gick till när den danske vikingakungen Harald Klak besökte den frankiske kejsaren Ludvig den fromme för att låta sig döpas. Det var munken - kanske var han abbot - Ermoldus Nigellus som samtidigt med händelsen skrev en längre dikt för att förhärliga kejsaren. Dikten ger en bra bild av det storslagna liv som levdes av överklassen under vikingatiden:

”Dessa folk man förr kallade med ett namn,
som är gammalt,
danerna, fortfarande ännu kallar man dem så;
men normanner det frankiska språk dem ofta
benämner,
rappa och raska de är, vapnen använder de flinkt.

Detta folkslag känner man vitt och brett,
skeppet är deras omsorg, havet de nästan bebo,
fagra i åsyn de är, och växten och hållningen ädel.
Sagan berättar, från dem kommer frankernas ätt.

Se, där svävar på Rhens böljor väl hundra sneckor (vikingaskepp),
vackert är vart enda skepp prytt med snövitt segel.
Det är den sändefärd stolt, som kommer från danernas stammar.
Harald, som drott, står på det första skepp.
Dig, kejsar Ludvig, han söker och bringar dig hyllning som sig bör.”

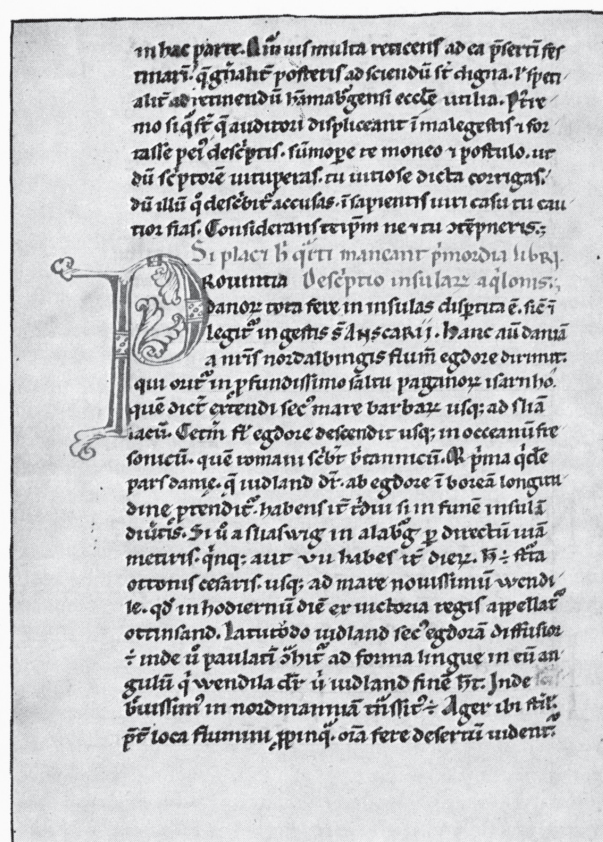
Harald Klak blev emellertid redan år 827 bortjagad från Danmark och en ny kung trädde fram, Horik den äldre, en av gamle kung Godefrids söner. Denne tvingades år 847 till fred med kejsare Ludvig. Horik stupade år 854 under ett inbördeskrig. Ny kung blev Horik den yngre. När denne kung dog vet vi inte men det måste ha varit efter år 864. Han mottog nämligen detta år ett brev från påven. Påven uppmanade den danske kungen att låta sig döpas.

Går vi tio år framåt i tiden, till året 873, verkar det ha funnits två kungar i Danmark, bröderna Halvdan och Sigfred. Uppgifter om dessa härstammar från handskrifter som skrevs i klostret Fulda. En fred slöts med kejsar Ludvig den tyske. Adam av Bremen skrev om detta på 1060-talet:

”Sigfred regerade samman med sin bror Halvdan. De sände gåvor till kung Ludvig, nämligen ett svärd med fäste av guld samt andra ting och bad om fred. Efter att det från bägges sidor var sänt förhandlare till Ejderfloden, svor de på sina vapen – sådant är seden hos detta folk – att de ville hålla en obrytbar fred. Det fanns också andra kungar hos danerna eller nordmännen, som på den tiden härjade Gallien med sjörövarangrepp”.

Sju år senare var eden glömd och danskarna gick med en stor flotta upp i floden Ejdern. I den följande kampen mellan danskar och sachsare blev sachsarna nedhuggna i tusental, däribland den mäktige sachserhertigen Bruno med stormän och nio biskopar. År 891 förlorar danskarna ett stort slag vid Dyle i Brabant och två kungar, Sigfred och Godfred, stupade. Av dessa händelser, bevarade som korta blixtljus i historiens mörker, förstår man att det inte är helt lätt att hålla ordning på alla dessa danska kungar med samma namn. Namnet Sigfred åsyftar tydligen två, kanske tre personer, Godefrid har troligtvis varit namnet på två olika kungar, likaså de som bar kunganamnet Horik. Kanske levde de under olika tider, kanske har de samtida återberättarna blandat ihop dem. Men så är det nu en gång för alla med den tidiga danska vikingahistorien.

Om den politiska situationen i södra Jylland under det tidiga 900-talet skriver Adam av Bremen:

En sida ur Adam av Bremens handskrift som han författade på 1060-talet.

”Följande har jag hört direkt av den pålitlige danske kungen Sven (Estridsen), när han på min begäran räknade upp sina förfäder. Efter nordmännens nederlag, sade han, härskade, så vitt jag har mig bekant, Helge, som var älskad av sitt folk på grund av sin rättvisa och helighet. Han efterträddes av Olof, som kom från sveonernas land och med vapenmakt erövrade danernas rike. Han hade många söner, av vilka Chnob och Gurd bemäktigade sig tronen efter faderns död.”

Två runstenar från Hedebyområdet bekräftar Adams uppgifter. Båda är resta av Asfrid, dotter till en trolig dansk vid namn Odinkar. Hon var gift med Gnupa (Chnob) och hade med honom sonen Sigtrygg. På den ena stenen omtalas dessutom att Sigtrygg varit kung. I början av 900-talet skulle det alltså ha funnits tre generationer av ättlingar från sveonernas, eller svearnas, rike som kungar i Hedeby - Olof, Gnupa och Sigtrygg. Vi råkar veta exakt när detta välde tog slut. Enligt samtida källor förde nämligen kejsaren Henrik I år 934 krig mot danerna och tvang då deras kung Gnupa att döpa sig. Året efter besökte biskop Unni från Bremen danerna och han försökte då få kung Gorm att låta sig döpas, något som helt misslyckades. Gorm hade uppenbart tagit över kungamakten i södra Jylland.

Om kung Gorm, eller Vurm, berättade kung Sven Estridsen (Gorms barnbarns barnbarn) för Adam av

Bremen att han var den ”som jag vill kalla en gruvlig orm och som var i hög grad fientligt inställd till alla kristna. Han planerade att fullständigt utrota kristendomen i Danmark, fördrev Guds präster från sitt område och lät också döda många under tortyr”.

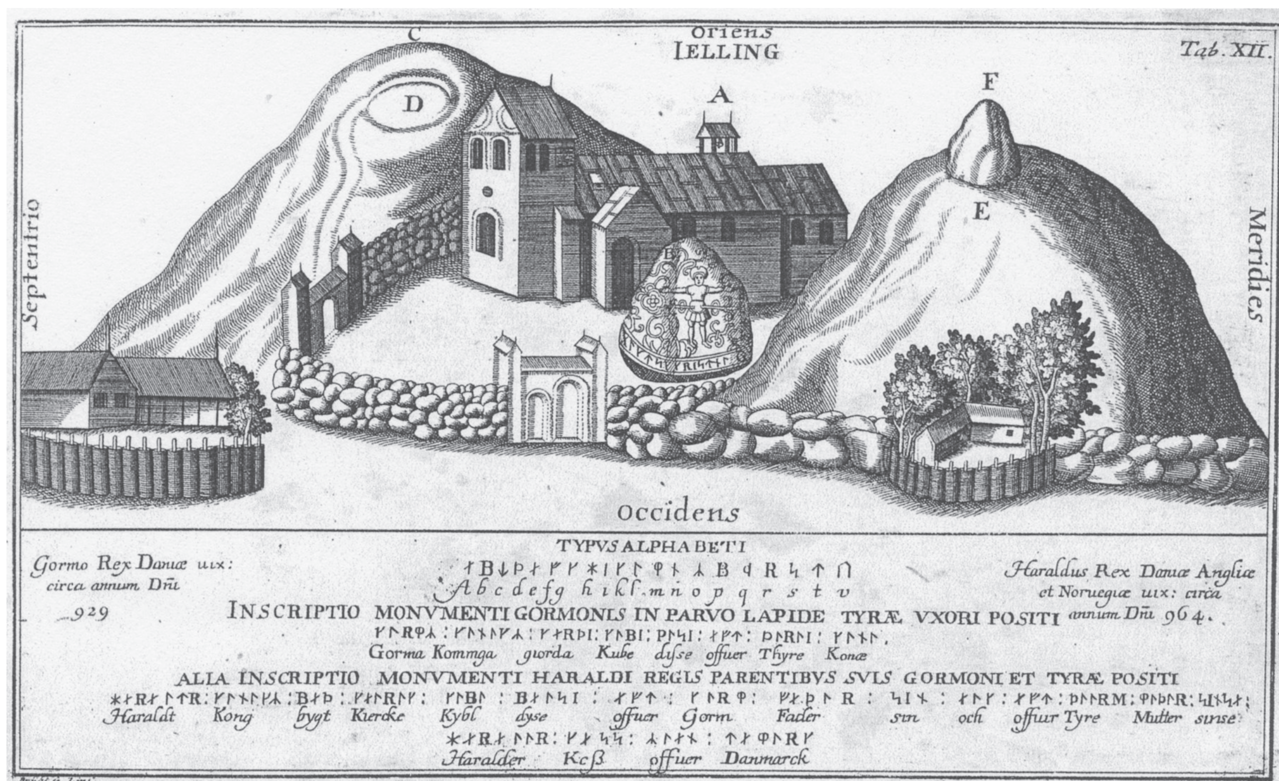
Gorm gifte sig med Thyra som enligt äldre sägner ska ha varit en kraftfull kvinna. Han har regerat över delar av eller hela Jylland med huvudsätet i Jelling. Här lät han mitt i en enorm skeppssättning resa en runsten över Thyra. Texten lyder: ”Kurm kunukr karthi kubl thussi aft Thurui kun sina Tanmarkar bot”. På nutida svenska blir detta: ”Kung Gorm gjorde detta kummel efter sin hustru Thyra, Danmarks beskyddare”.

Gorm och Thyra fick flera barn, däribland Harald som skulle få smeknamnet Blåtand. Det verkar som om sonen Harald Blåtand varit medregent en tid, alltså redan under faderns levnad. Om Harald vet vi att han, till skillnad mot fadern, var vänligt inställd till de kristna. Året 948 vigde ärkebiskop Adaldag av Hamburg/Bremen tre biskopar för verksamheter i Danmark. Detta år måste därför rimligtvis Harald ha regerat, något annat är otänkbart då fadern var hatisk mot de kristna. Harald måste dessutom ha varit kung året 954 då den förvisade norske kungen Erik Blodyx dog i England och hans hustru Gunhild med deras söner kom till honom i Danmark. Harald tog emot flyktingarna och knäsatte till och med Eriks och Gunhilds son Harald Gråfäll.

Harald Blåtand lät resa denna bild- och runsten bredvid sin faders runsten i Jelling. Texten lyder i översättning:

”Harald konung lät göra dessa kummel efter Gorm, fader sin, och efter Tyra, moder sin. Den Harald som vann Danmark alla och Norge och gjorde danerna kristna.”

På detta kopparstick från slutet av 1500-talet ses Jelling kyrka omgiven av Gorms hög i bakgrunden och Thyras hög i förgrunden. Vid utgrävning av Thyras hög har den visat sig helt tom. Harald Blåtands stora runsten står vid denna tid uppe på högen.

Dessa tre förgyllda metallplattor från början av 1100-talet har suttit på ett altare. Bildserien visar hur biskop Poppo håller sin hand i en järnhandske över öppen eld. Därefter drar han ut den oskadade handen och kung Harald Blåtand blir så imponerad att han låter sig döpas.

Gorm har troligtvis avlidit först året 958. På vintern detta året uppkastades nämligen en enorm gravhög i Jelling som man menar har varit Gorms. Troligt är således att Harald och Gorm varit samregenter, något som inte var ovanligt att döma av samtida källor som omtalar tidigare danska kungar.

Harald Blåtand gifte sig på 960-talet med Tofa, en dotter till den mäktige Mistivoj som härskade i området utmed sydvästra Östersjöns kust. Troligtvis var Harald tvungen att döpa sig innan giftermålet eftersom svärfadern var en hängiven kristen. Med Mistivojs hjälp kunde nu Harald mobilisera en stor armé och flotta i syfte att bli ensam kung över danerna. En stark flotta var en förutsättning för detta eftersom Danmark består av mängder med öar och sund. Under 970-talet erövrade han de olika danska områdena öster om Jylland. Harald attackerade och erövrade även områdena kring Oslofjorden i södra Norge. I samband med dessa erövringar lät han uppföra runda garnisonsborgar, s.k. trelleborgar, samt införa kristendomen. Så anlade han t.ex. direkt utanför varje ringborg en träkyrka.

Harald Blåtands äldsta son var Sven Otto med tillnamnet ”Tveskägg”. År 974 omtalas Sven Otto fortfarande vara ett barn. Runt 980 försökte han emellertid ta över makten i faderns rike. Adam av Bremen skriver:

”Plötsligt igångsattes alltså ett uppror, danerna avsvor sig kristendomen, upphöjde Sven till kung och förklarade Harald krig. … I detta eländiga krig blev Harald och hans anhängare besegrade. Kungen själv sårades och flydde ur striden, gick ombord på ett skepp och lyckades undkomma till det samhälle i slavernas land som kallas Jumne (nuvarande Wollin).”

Kung Harald dog av sina sår något av åren 985 eller 986 och fördes, enligt Adam, av sina soldater tillbaka till Danmark där han begravdes i den kyrka i Roskilde som han låtit uppföra till den Heliga Treenighetens ära. Enligt andra källor blev kungen mördad; några menar att det skedde med en pil i ändan medan kungen uträttade sina behov i skogen.

Sven Tveskägg regerade endast en kort tid innan sveakungen Erik Segersäll attackerade Danmark och fördrev honom. Sven företog då med en flotta ett anfall på England där han anslöt sig till den norske kungasonen Olav Trygvasson. Tillsammans attackerade de London den 8 september 994. Då detta misslyckades angrep vikingarna andra områden och snart fick kung Etelred den rådville köpa sitt land fritt genom att betala 16.000 pund i silver. Kung Sven verkar efter detta ha återvänt till Danmark som under hans frånvaro varit ockuperat av sveakungen Erik Segersäll. Kanske var det Eriks död som möjliggjorde detta. Två år senare var Sven Tveskägg dock tillbaka i England och han härjade under flera år både i detta land och i Normandie. År 1000 anslöt han sig till den nye svenske kungen Olof Skötkonung och i sjöslaget vid Svolder stupar deras gemensamme fiende – Svens tidigare vän - Norgekungen Olav Trygvasson. Svolder var troligtvis namnet på ön Ven i Öresund.

Sven Tveskägg återvände snart till England och krävde ut nya silverskatter. Året 1013 lade han så hela landet under sig men redan efterföljande år dog han plötsligt i Gainsborough.

Sven Tveskäggs söner delade på faderns rike. Harald II blev kung i Danmark medan den andre sonen, Knut den store, med härens hjälp blev vald till ny kung av England. Som samregent hade han en man med nam-

net Edmund Järnsida. Denne dog emellertid redan år 1016 och Knut blev då ensam kung över England. När sedan Harald II dog övertog Knut även Danmark som rike.

Året 1025 anföll den svenske och den norske kungen Danmark med både en landhär och en stark flotta. Knut befann sig vid tillfället i England men han samlade snabbt sin flotta och for mot fienden. Svenskarnas landhär hade tagit sig ner i Skåne och den norska och svenska flottan hade samlats i Helgeå i nordöstra Skåne. Här stod ett stort slag och Knut hade där segern. Genom denna framgång och en slutlig seger över norrmännen år 1028 hade Knut lagt under sig vikingatidens största välde.

Den mäktige Knut dog år 1035. Hans död innebar också att det stora danska Nordsjöimperiet som han byggt upp gick under. I Danmark blev sonen Harde-

Kung Knut den store och drottning Ælfgifu avbildade på ett handmålat manuskript från ca 995-1035.

Denna gravsten direkt väster om Dalby kyrkas kor menas ligga över den danske kungen Harald Hen, död år 1080 och begravd i Dalby.

knut kung. Han levde ogift och när han dog av hjärtslag under en väns bröllop i London stod Danmark utan regent. Den norske kungen Magnus den gode tog då också över regentskapet i Danmark. Nu blandade sig emellertid Sven Tveskäggs systerson Sven Estridsen i kampen om Danmarks krona. Efter ett antal år med svåra strider mellan honom och Magnus den gode kunde Sven slutligen året 1047 bli hyllad som dansk kung. Hans motståndare trillade nämligen av hästen och bröt nacken.

Sven Estridsen verkar ha varit en gudfruktig man och under hans tid utvecklades relationerna mellan kung och kyrka. Hans dröm verkar ha varit att kunna lägga Norden under ett eget ärkestift, styrt av en ärkebiskop i Lund. För att uppnå detta började han samarbeta med ärkebiskopen i Bremen-Hamburg. Genom att understödja dennes ambition att bli patriark, dvs. påvens ställföreträdare, skulle målet kunna uppnås. Av dessa planer blev dock intet.

Sven Estridsen fick ett antal söner med lika många frillor. Dessa söner skulle komma att bli danska kungar efter varandra. Den äldste sonen Harald, med smeknamnet Hen, blev regent efter faderns död år 1074. Sex år senare dog Harald och han begravdes i Dalby kyrka strax öster om Lund. Halvbrodern Knut blev ny kung men redan året 1086 mördades han av uppretade bönder i Odense på Fyn. Han blev år 1101 helgonförklarad av påven. Den broder som efterträdde honom kom att styra Danmark i en fredlig tid utan några större krigshandlingar men missväxt gjorde att han fick smeknamnet Olof Hunger. År 1095 slutade denne olycklige kung sina livsdagar.

Därmed är vi framme vid den fjärde sonen Erik Ejegod som kom att få ett lyckligare regentskap än sin bror Olof. Missväxten upphörde och de stora förväntningarnas tid verkar ha inträffat. Erik arbetade hårt på att få sin mördade bror Knut helgonförklarad. År 1103 dog han emellertid på väg till det heliga landet och hans yngre bror Niels, den femte i brodersräckan, blev kung; ett regentskap som varade fram till dess han mördades sommaren 1134 och Erik Ejegods son Erik Emune tog över. Denne hade som segrare i slaget vid Foteviken den 4 juni 1134 på ett dramatiskt sätt tagit över regentskapet i Danmark.

Minnesplatta över Erik Ejegods grav på Paphos, Cypern. Kungen dog här år 1103 på pilgrimsresa till det heliga landet.

Detta häfte är framtaget av Fotevikens Museum 2011.
Författare: Sven Rosborn.
Bild på framsidan: Detalj av Lyngsjö dopfunt, Skåne, sent 1100-tal.

Fotevikens Museum
Museivägen 24
236 91 Höllviken
Tel: +46 (0) 40 330 800
Internet: www.foteviken.se.

AmaProf

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska regionala utvecklingsfonden

Interreg IVA
ÖRESUND – KATTEGAT – SKAGERRAK